

GEOSITES <i>Lek en Kromme Rijnstreek</i>	Kromme Rijnlopen	
Hotspots	Kromme Rijn met landgoederen en kastelen; oude kernen van Wijk bij Duurstede, Cothen, Werkhoven en Bunnik	
Korte omschrijving	Half open rivierenlandschap met een vroeger meanderende rivier in een vlechtend systeem van stroombeddingen. Associatie van een gereguleerde restgeul van een grote laaglandrivier en een overgangsgebied van stuwwallen. Historisch divers verkaveld cultuurland met oude plaatsen, kastelen en landgoederen. Geomorfologisch, cultuurhistorisch, waterstaatkundig en ecologisch interessant.	

LANDSCHAPSTYPE	ZAND landschap	VEEN landschap	RIVIER landschap	ZEEKLEI landschap
-----------------------	-------------------	-------------------	----------------------------	----------------------

WAARDEN:	
Geo vormingsperiode	
geologisch	In de ondergrond rivierafzettingen van Rijn, Maas voorafgaande aan en gedurende warmere perioden van de laatste 2 ijstijden. Daarop dekzanden aangevoerd tijdens koude droge perioden van de laatste ijstijd vanuit de vlakten van de droge rivieren en Noordzee. In natte gebieden werd op het dekzand ook veen gevormd. Tijdens het holoceen vormden vanaf ca. 7000 jaar geleden de meanderende rivieren 5 generaties stroomstelsels met tenminste 47 stroomgordels.
geomorfologisch	De stroomgordels zorgden voor stroomruggen (zand) en oeverwallen (zavel), crevassegeulen, (klei)kommen, kronkelwaarden, verzande en dichtgeslibde restgeulen. In de Kromme Rijnstreek komen van oud naar jong de volgende stroomruggen voor: die van Werkhoven, Vuylkoop, Houten, Honswijk, Kromme Rijn. De laatste loopt het dichtst langs de heuvelrug en raakte deze bij Zeist. Na de Kromme Rijn is vanaf de Romeinse Tijd nog het zesde stroomstelsel van de Lek gevormd. Dat leidde tot verzanding en grotendeels dichtslibben van de Kromme Rijn tot een restgeul.
hydrologisch	Zowel kwelgebied van de heuvelrug als gevoed door rivierwater. Door wateronttrekking door de aanleg van griften voor de ontginning, waterwinning, ontwatering t.b.v. de landbouw en de grondwateronttrekking door het Amsterdam-Rijnkanaal en het graven van de Caspergouwse Wetering (1971) is het grondwaterpeil sinds 1915 - 1980 met enkele meters gezakt. Dat is sinds die tijd deels gecompenseerd door waterstaatkundige maatregelen. Wel is het aandeel kwelwater verminderd en dat van het aangevoerde rivierwater vermeerderd.
Cultuur Historisch	
cultuur algemeen (architectuur, landinrichting e.a.)	De rivierafzettingen waren van grote invloed op de ontsluiting, verkaveling, het grondgebruik en de situering van de bebouwing. De oeverwallen van de Kromme Rijn zijn sinds de bronstijd bewoond. Daarop ontstonden in de 8 ^{ste} en 9 ^e eeuw oude kernen van dorpen: Bunnik, Odijk en Werkhoven. De ontginningen van de oeverwallen zijn blokvormig. De laaggelegen komgronden konden pas na afdamming van de Kromme Rijn worden ontgonnen, deze zijn langwerpig. De natte komgronden waren voornamelijk in beheer als hooiland, hakhout en griend, de vruchtbare hoger gelegen oeverwallen akker. Wijk bij Duurstede heeft een oude geschiedenis die teruggaat naar een bij de splitsing van de Rijn en Lek gelegen Romeins castellum van de Limes 'Levefanum' of Duristate. Einde 7e eeuw tot halverwege de 9e eeuw was 'Dorestad' een belangrijke (inter)nationale handelsplaats met een eigen munt (640). De handel met noordelijke landen liep via de Vecht; die met Engeland en Vlaanderen via de Lek en met de Duitse gebieden via de Rijn stroomopwaarts. Na de overdracht aan de Deense Vikingen rond 840 was het met de bloei gedaan. Deventer en Tiel namen de handel over en Utrecht werd het bestuurlijk centrum.

	<p>Woontoren Duurstede 1270; stadsrechten in 1300 en later een stadsmuur met grachten, poorten en versterkingstorens.</p> <p>Kastelen en oude landhuizen met middeleeuwse oorsprong: Rhijnesteijn (Cothen), Hardenbroek, Beverweerd (bij Werkhoven), Cammingha, Rhijnauwen, Oud en Nieuw Amelisweerd (Utrecht).</p> <p>Oude cultuurhistorische kerken: Bunnik, Odijk, Werkhoven, Cothen en Wijk bij Duurstede.</p> <p>Historische korenmolens in Werkhoven, Cothen (Oog in 't Zeil) en Wijk bij Duurstede (Rijn en Lek).</p>
archeologisch	Archeologische vondsten van de bronstijd, ijzertijd en historische tijd o.m. Frankische Tijd (Dorestad).
infrastructureel	Na de steeds verder toegenomen verzanding van de Kromme Rijn liet de bisschop van Utrecht de rivier in 1122 afdammen. Daardoor verdween het risico van overstromingen en kon de streek in cultuur worden gebracht. Circa 1437 is een eerste meanderbocht afgesneden, de Achterrijn of Kattenveldsche Meer. Voor de watertoevoer vanuit de Nederrijn werd in Wijk bij Duurstede een inlaat gebouwd om de rivier, de stadsgrachten van Utrecht en de Vecht te voorzien van voldoende water. In de 19 ^{de} eeuw is de Kromme Rijn gedeeltelijk gekanaliseerd. Bij Odijk en tussen Werkhoven en Cothen (Oude Kromme Rijn) zijn toen bochten afgesneden. In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd de capaciteit van de waterafvoer vergroot tot 25 m ³ /s. Lange tijd fungeerde de rivier voor lokaal verkeer en als trekvaartverbinding met de stad Utrecht.
militair	De inlaat bij Wijk bij Duurstede diende ook als inundatievoorziening voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Verder werden daarvoor bij Cothen en Werkhoven inundatiesluizen aangelegd. In de 19 ^e eeuw is de rivier verruimd ten behoeve van militaire inundaties. Vlak in de buurt van de Kromme Rijn staat het grootste fort 'Rhijnauwen' van de nieuwe Hollandse Waterlinie. Aan de rand van de open vlakte van Houten diende het samen met 2 andere forten in oorlogstijd als verdediging van de stad Utrecht.
immaterieel	Verhaal dat een wereldberoemd schilderij van Jacob van Ruisdael de Molen in Wijk bij Duurstede laat zien. Dat was echter in 1924 een listige wisseltruc (de afgebeelde molen was al afgebroken) om de zeer zeldzame runmolen op de Leuterpoort te behouden, wat ook is gelukt.
Natuur	
landschap	Half open rivierenlandschap met een vroeger meanderende rivier in een vlechtend systeem van stroombeddingen.
ecosysteem	<p>Ecologische zone met kenmerkende flora en fauna van het rivieren- en kwelwatergebied met 'stepping stones' van oude landgoederen, natuurgraslanden in de kommen, hakhout uit de moerasgebieden, boomgaarden op de stroomgronden, kleine natuurgebieden en een riviereilanden reservaat.</p> <p>De rivier zelf is een natte ecologische verbindingszone, waarlangs de afgelopen jaren zo veel mogelijk natuurlijke oevers zijn aangelegd.</p>
Betekenis	
wetenschappelijk	Het riviergebied behoort tot de meest gedetailleerd aardkundig onderzochte en gedocumenteerde gebieden ter wereld. De vrij gave historische rivierafzettingen leveren een schat aan informatie op over de ontwikkeling van de riviersystemen en de verandering van de afzettingen als gevolg van endogene en exogene invloeden.
educatief	Digitale Informatie, bezoekerscentrum Oostbroek van Het Utrechts Landschap, excursiecentrum Niënhof (pont v/h Landschap, Utrechts Landschap). Het Kersenmuseum en Kersenhut (landwinkel en schenkerij) in Cothen, wandelpaden en fietsroutes in de omgeving, jaagpad langs delen van de rivier.
recreatief / toeristisch	TOP's: Stadshaven Wijk bij Duurstede en kersenpracht Cothen. Natuurrecreatie en verhuur van kano's. Op diverse plekken aan de rivier pleisterplaatsen en kleinschalige dag- en verblijfsrecreatie. Vaartochten met Pont v/h Landschap en Krommerijnder (Wijk bij Duurstede).
economisch	

Niveau	
internationaal	Associatie van gereguleerde restgeul van een grote laaglandrivier in een overgangsgebied van stuwwallen. Historisch divers verkaveld cultuurland met oude plaatsen, kastelen en landgoederen.
nationaal	Idem.
regionaal / lokaal	Idem.
Beheertype	
bescherming	De Kromme Rijnlopen is een gebied van Aardkundige waarden. Bunnik e.o.: als grondwaterbeschermingsgebied strenge regels tegen verontreinigingen. De kastelen, landhuizen, kerken molens en andere genoemde bouwwerken zijn beschermd (Rijks)monumenten. Het stadsgezicht op Wijk bij Duurstede is van Rijksweg beschermd. De hoogstam kersenboomgaard bij Cothen is een beschermd dorpsgezicht.
duurzame ontwikkeling	Beheermaatregelen om rivier als ecologische zone te laten functioneren; aanleg van natuurvriendelijke oevers en hier en daar verwijderen van voedselrijke toplaag. Waterkwaliteit vanuit KRW. Natuurgebieden: beschermd natuurgebied, duurzaam beheer.
bedreiging(en)	Dichtgroeiën, verlanding en verdroging worden tegengegaan.

Achtergrondinformatie o.m.:

- Dr. H.J.A. Berendsen, De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht, Dissertatie, 1982
- Dr. H.K.A. Berendsen, De ontwikkeling van het rivierenpatroon in de omgeving van Utrecht, Geografisch Tijdschrift, 1983
- Human-caused avulsion in the Rhine-Meuse delta before historic embankment (The Netherlands)
- Romeinse en vroeg middeleeuwse rivierlopen in en rondom Utrecht, Babette van Munster, 2010
- Living along the Limes; landscape and settlement in the Lower Rhine Delta during Roman en Medieval times, dissertatie 2017, Dr. M. Van Dinter
- Telluris: Kromme Rijnstreek, gedetailleerde gebiedsbeschrijving, 2018
- Tastbare Tijd, Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht, e.a., Roland Blijdenstijn
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Museum Dorestad, Wijk bij Duurstede
- Het Utrechts Landschap, beheerplan De Woerd en kromme Rijngebied, visie 'De Kromme Rijn leeft!'
- IVN Heuvelrug en Kromme Rijn
- Landschap Erfgoed Utrecht